

ANVISNING TILL BÄSTA SÄTTET ATT TILLWERKA SALLTPETER,

LÄMPAD I SYNNERHET TIL SMÄRRA INRÄTTNINGAR OCH, TILL SÅ MYCKET ALLMÄNNARE NYTTA, FRÄMSTÄLLD I FRÅGOR OG SWAR, ÖFWERSATTE IFRÅN FRANSYSKAN OCH, MED TILLÄGGNINGAR OMARBETAD, UTGIFWEN AF PETER IAKOB HJELM, MYNT-GUARDIEN. STOCKHOLM TRYCKT I KUMBLINSKA TRYCKERIET. 1799.

(SCANDINAVISK MUSEUM. VED ET SELSKAB. FOR AARET 1800. ANDET HÆFTE. P. 181—86. KIØBENHAVN.)

Den franske Original, hvorefter denne Anviisning til at frembringe Salpeter i det Smaa er udarbeidet, skylder sin Oprindelse til den Mangel paa denne vigtige Artikel som syntes at true Frankrige ved nærværende Revolutionskrigs Udbrud. Man havde hidtil ikke vidst at forskaffe sig dette uundværlige Krudtmaterial i nogen Mængde i Frankrige selv, og paa Tilførsel fra fremmede Stæder tillod Engelændernes Overmagt i Søen dem ikke at stole. Det blev derfor nødvendigt at opmuntre alle Republikens Borgere til med Iver at søge at afhielpede dette Savn, og heraf fulgte at man maatte underrette dem paa en fattelig Maade om de letteste og bedste Midler til denne Hensigts Opnaaelse. Dette udrettede nærværende Skrift, der ved at sætte enhver Borger i Stand til at frembringe Salpeter, snart skaffede Frankrige en Overflødighed af dette Salt. Rec. underskriver ganske den Dom som *Trommsdorff* fælder over dette lidet Skrift, i Fortalen til den Oversættelse deraf som han har besørget. Hans Ord ere disse: »Det indeholder vel intet der er den lærde Kemiker af Profession ubekjendt, men det er saa praktisk, saa fatteligt og forstaaeligt, og derhos saa præcist, at jeg virkeligen ikke kjender noget tydsk Skrift, der afhandler denne Gjenstand, som med saadant Korthed giver den almindelige Mand saa tydelig Underretning om Salpeterberedningen, som denne franske Memoire.« En god Oversættelse af et saadant Skrift behøver ingen Anbefaling, det er let at indsee at den maae være vigtig for denne Green af Industrien, da den Klasse af Læsere, der især skal benytte sig af samme ikke kan læse den i Originalen. Hertil kommer endnu at det er vanskeligt at erholde denne da den ikke er kommen i Boghandelen, men blot er bleven uddeelt mellem Borgerne. Det var at ønske at vi snart kunde erholde en Dansk Oversættelse af dette Skrift og at denne maatte udarbejdes af en Mand der besad den Kyndighed om vort Lands Lokal, som

Hr. *Hjelm* synes at besidde om sit. Naar en vel udarbejdet Fordanskning blev udbredt blandt vor Landalmue, hvilket beqvemlest kunde skee gjennem Præsterne og Skolelærerne, saa var det at haabe, at vi i det mindste kunde spare betydelige Summer, der ellers maatte udsendes for dette i saa mange Henseender vigtige Produkt. Hr. *H.* har fortjent sine Landsmænds Tak ved sin i flere end een Henseende vellykkede Oversættelse, der i Fattelighed snarere maa foretrækkes end sættes efter Originalen, og ved flere passende Tillæg har vundet baade i almindelig Værdi og i Gavnlighed for Sverige i Særdeleshed.

For at give Læseren en Oversigt over Bogen, vil Rec. hidsætte Kapitlernes Indhold, tilligemed nogle Bemærkninger.

Første Kapitel, om Salpeterens Nytte. Kun lidet udførlig, 4 Sider lang; vilde uden Skade være borte.

Andet Kapitel, om Salpeterens Sammensætning og Frembringelse i Naturen. Her foredrages de mest bekjendte Læresætninger over Salpeteret. At det nemlig er sammensat af et Ludsalt og en Syre, at denne Syre frembringes i forraadnende dyriske Stoffer ved Luftens Virkning, men at den kun kan fastholdes, og siden opsamles, hvor Regnen ikke kan komme til at bortskylle den. Hr. *H.* har i dette Kapitel især gjort Forbedringer og Tillæg. Fornemmeligen er den Anmærkning S. 16, at saadanne Jordarter der ere meget fine, og falde tæt sammen som Leerjorden, lægge Hindringer i Vejen for Salpeterets Frembringelse, af vigtig Nytte i Praxis, og burde ikke være savnet i Originalen. Derimod betvivler Rec., at den videre Oplysning om Salpetersyrens Bestanddeele, som Overs. lægger til, kan forstaaes af dem der ej før har vidst noget derom, og for disse var den unødvendig. Det havde uden Tvivl været mere oplysende dersom denne Lære var, efter *Mayovs*¹ Methode, udledet af Salpeterfrembringelsen selv. Denne genierige Kemiker, og første Opdager af Salpetersyrens Sammensætning, sluttede deraf, at Salpetersyren ikkun frembragtes ved Luftens Virkning paa animalsk Jord, at Luften maatte levere et Stof til samme; medens Jorden leverede det andet, og at følgelig Salpetersyren var sammensat af to Stoffer. Dette lidt mere udført havde været nok til at give Almuesmanden saa megen Indsigt heri, som han behøvede for Salpeterforberedningen.

Tredie Kapitel, om Udludningen. De bekjendte Haandgreb ved denne Operation, foredragne med Tydelighed, modent Overlæg og Valg. Rec. vil blot hidsætte som Exempel, at nogle Haandgreb

¹ [c: *Mayow*.]

ved Fabrikerne anføres, skjønt de fraraades som ubrugbare i det Smaa. Dette kunde ved første Øiekast synes unyttigt, men er det virkeligen ej; thi det er rimeligt at mange der foretog dem at tilberede Salpeter vilde gjøre dem bekendt med en Fabrik; naar de her nu saae Haandgreb og Beqvemmeligheder, som hidindtil vare dem ubekjendte, vilde de lettelig forledes til at eftergiøre dem, naar det ikke forud var dem fraraadt.

Fjerde Kapitel, Areometrets Brug til at opdage Saltets Qvantitet i en Lud. Det er en Feil at her ikke er nævnt hvilket Areometer der menes; de ere saa forskielligt indrettede, at man ei kan sætte det ene for det andet. Dersom Bogen blev oversat paa Dansk vilde Rec. raade, at lade forfærdige Areometre, der bleve prøvede af en kyndig og dertil beskikket Mand. Et saadant Areometer kunde da sælges tillige med Bogen.

Femte Kapitel, hvori Salpeterludens Afdampning forklares, for tjener samme Roes som det tredie.

Sjette Kapitel, om Theorien af Salpeterets Raffinadering. Tydeligt og godt.

Syvende Kapitel, om de forskjellige Maader at raffinere Salpeter paa. Den nyere, flere Gange efter hinanden at afvaske Salpeteret i en meget liden Mængde koldt Vand, der opløser de vandtrækkende Salte, hvormed det er forenet, tilraades med Rette her. Oversættelsen har ogsaa gjort adskillige gode Tillæg.

H. K. ØRSTED

UNDERRÄTTELSE OM FÖRDELACKTIGASTE SÄTTET AT ANLÄGGA SALLTPETER-LADOR, OCH ATT I STORT TILLVERCKA SALLTPETER:

MED FYRA I KOPPAR STUCKNE, TILLHÖRIGE TAFLER: UTGIFWEN AF PETER JACOB HJELM, MYNT GUARDIEN. STOCKHOLM, TRYCKT HOS CARL DELEEN OCH J. G. FORSGREN. 1799.

(SCANDINAVISK MUSEUM. VED ET SELSKAB. FOR AARET 1800. ANDET HÆFTE. P. 187—92. KJØBENHÅVN.)

Denne Bog er mere skrevet med Hensyn til dem der egentligen gjøre Salpeterfabrikationen til deres Fag, og er derfor ikke saa aldeles nedstemt til alles Fatteevne, uden dog at mangle den tilbørlige Klarhed i Udtrykket. Bogen er inddeelt i 16 Artikler.

1. Art., om Salpeterets Natur. Her fremsættes Kemiens Lære om